

SİYER YAZICILIĞINDA ABBAS PORTRESİNİN OLUŞUMUNA ABBASİLERİN ETKİSİ

ABBASID EFFECTS ON THE CONSTRUCTION OF ABBAS PORTRAIT IN AL-SİYAR TRADITION

Doç.Dr. Mehmet AZİMLİ

Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Tarihi ve Medeniyeti Bölümü
mazimli@hotmail.com

Özet

Bu çalışmada, Siyer kaynaklarının yazımı esnasında iktidarda bulunan Abbasi hilafetin etkisiyle Abbasilerin atası olan Abbas b. Abdulmuttalib hakkında uydurulmuş rivayetler incelenmektedir. Bu tür rivayetler ile Abbas b. Abdulmuttalib hakkında olduğundan çok farklı bir imaj oluşmuştur. Esasen o, pragmatist ve Müslümanlar güçlenince İslam'ı tercih etmiş birisidir. Paraya olan düşkünlüğü ile meşhurdur. Tulekadan olması gerektiği halde rivayetlere bu durum yansımamıştır. Bedir'de müşrik ordusunda iken esir edildiği halde ismi kaynaklarda esirler listesine konulmamıştır. Bütün bunlar, Abbasi hilafetin etkisiyle Abbas hakkında farklı bir imaj oluşturulduğunun göstergesidir.

Anahtar kelimeler: Abbas, tuleka, Abbasi hilafeti, siyer kaynakları

Abstract

This study includes some evaluations on some narratives related in the Siyar works made in Abbasid dynasty, about Abbas b. Abdulmuttalib. Through these narratives, he has been formed as a different image from he is. Essentially, he was a pragmatic one, and didn't changed his religion until Muslims got strong in the region. Moreover, in the written sources, whereas he is a man from tulaka (freed captives), these sources is not mentioned him in tulaka. In the same way, he was captured in Badr war, but in the captives list, his name is not mentioned. All these explains indicate that he is formed a different man by effect of the Abbasid Caliphs.

Keywords: Abbas b. Abdulmuttalib, tulaka (freed captives) Abbasid caliphate, early siyar works.

“Ey Abbas! Sen kıyamete kadar benim ümmetimden meliklerin atasısın.”

Hz. Muhammed¹

---

¹İbn Ezrak, Meyyafarikin ve Amid Tarihi, Çev. Ahmet Savran, Erzurum 1992, 47.

Giriş

Bu çalışma, siyer kaynaklarında Hz. Peygamber'in amcası Abbas b. Abdulmuttalib'in hayat hikâyesinin anlatıldığı bölümlerindeki mübalağalara değinmek istiyoruz. Bilindiği gibi klasik siyer yazarlarının ağırlığı Abbasi döneminde yaşamış müelliflerdir. Aynı durum hadis müellifleri için de geçerlidir. Bu sebeple Abbasi halifelerinin dedesi olan Hz. Abbas hakkındaki rivayetlere dönemin siyasi gücünün etkisi muhtemeldir. Çalışmamızda bu tür rivayetleri tahlil etmek istiyoruz.

Hz. Peygamber'in Doğumu Öncesi Abbas

Abbas hakkında kaynaklarda geçen bilgilerin tahliline Hz. Peygamber'in doğumu öncesinden başlıyoruz. Hz. Peygamber'in babası Abdullah'ın kurban edilmesi olayında Abbas'ın, kardeşi Abdullah'ı babasının ayağı altından -tam boğazlanacakken- çekip aldığı, bu esnada yüzünün çizildiği ve bu izi ölünceye kadar yüzünde taşıdığı kaydedilir.² Hâlbuki bu kurban olayı sırasında Abbas'ın 2 yaşlarında, Abdullah'ın da 25 yaşlarında olduğu bilinen bir gerçektir.³ Bu rivayet, Abbasilerin devamlı şekilde Ali oğullarına: “*siz ezildiniz biz sizi kolladık*” tarzındaki sözlerini akla getirmektedir.⁴

Hz. Peygamber'in Doğumu Sırasında Abbas

Abbas ile ilgili rivayetler, Hz. Peygamber'in doğumu sırasındaki olaylarda da görülür. Hz. Peygamber, doğunca konuşması dışında beşikteyken ay ile konuşmuş, ağlamaması için elini nereye hareket ettirirse, ay o tarafa giderek onu avutmuştur. Rivayetler; bu manzarayı seyreden Abbas'ın İslamiyet'ten sonra Müslüman olmasına sebep olan olayın bu olduğunu aktarırlar.⁵ Hz. Peygamber doğduğu sırada ancak 3 yaşlarında olan⁶ Abbas'ın bu olayı fark edip birçok insanın fark edememesi ve bu yaşlardaki bir çocuğun bunları hatırlayıp Müslüman olması bu tür rivayetlerin uydurma olduğunu açıkça göstermektedir.⁷ Bu tür rivayetler, çocuklardan ilk iman eden şahsın Hz. Ali olması gerçeğini⁸ bastırmaya yönelik bir Abbasi propa-

2 Halebi, İnsanu'l-Uyun, Mısır, trz. I, 42.

3 İbn Sa'd, et-Tabakâtü'l-Kübrâ, Beyrut, 1985, I, 99.

4 Abbasilerin bu tür düşüncelerine bir örnek olması için Ebu Cafer Mansur'un Alioğullarından isyan eden Muhammed en-Nefsü'z-Zekiyye'ye hitaben, gönderdiği mektuptaki şu ifadeler önemlidir: “Emeviler sizi her yerde ezdiler, öldürdüler, esir ettiler. Bundan dolayı biz ayaklandık. Sizin için uğraştık. Onlara sert davrandık. Ebu Tâlib ailesini doyurduk. (Dedesi Abbas'ı kastediyor) Yine hacılara su içirme işini Allah bize tevdi etti.” (Abbas'ta bulunan hacılara su içirme görevi olan sikâye'yi kastediyor.) dedi. Taberi, IV, 432; Geniş bilgi için bkz. Mehmet Azimli, X. Yüzyıla kadar Şii Karakterli Hareketler, Konya, 2006, 48 vd.

5 İbn Kesîr, el-Bidaye ve'n-nihaye, Beyrut, 2005, II, 222.

6 İbn Sa'd, IV, 5.

7 Mehmet Özdemir, “Peygamberlik Öncesinde Bir İnsan Olarak Muhammed b. Abdillâh”, Cahiliye Toplumundan Günümüze Hz. Muhammed, Ed. Ahmet Yaman, Ankara, 2007, 127.

8 Belazurî, Ensabu'l-eşraf, Dimeşk, 1997, I, 130.

gandası olmalıdır. Ayrıca Abbas'ın İslam gelince değil de 20 yıl geçtikten sonra Müslüman olmasını da düşünmek lazımdır.

İslam Öncesi Mekke Dönemi'nde Abbas

İslam'dan önce Haşimoğullarının Abdulmuttalib'ten sonra Mekke liderliğini kaybetmelerindeki temel sebeplerden birinin Abbas'ın cimriliği olduğunu söylersek abartmış olmayız. Abdulmuttalib'ten sonra Haşimoğullarında lider konumundaki Ebu Talib, Abbas'a nispetle fakir bir kimse idi. Abbas Ebu Talib'ten Rifade ve Sikaye görevlerini alacağına karşılık olarak devralmıştı.⁹ Ancak bütün bunlara rağmen Mekke liderliği için zengin ve cömert birinin olması gerekiyordu. Bu zenginlik Abbas'ta vardı, ancak o malını harcamaktan korkan biriydi. Bu sebeple de Haşimoğulları Mekke liderliğini rakipleri olan Ümeyyeoğulları'na kapıldılar. Fakat onun bu durumu siyer kaynaklarına net olarak yansıtılmamıştır.¹⁰

Hz. Peygamber'in 35 yaşlarında Kâbe tamiri sırasında Abbas ile birlikte taş taşıırken vücudunu acıtmaması için elbisesini çıkardığı, çıplak olarak taş taşıırken yere düşmesi ve uyarıldığı kaynaklarda aktarılmaktadır.¹¹ Bu anlatım, Mekke'deki iki saygın tüccara-Hz. Peygamber ve Abbas- yakışmayacak bir anlatım tarzıdır. Olayı anlatan Abbas'ın bu sözü sanki onun Hz. Peygamber'e nasıl yakın biri olduğuna vurgu yapmak için aktarılmış olmalıdır ve bu noktada Abbas'ın geç Müslümanlığında da dikkat etmek gerekir.

İslam Sonrası Mekke Dönemi'nde Abbas

Siyerciler, Abbas'ı Mekke Dönemi'ndeki Müslümanlar arasında sayarlar.¹² Esasen o, ilk günden itibaren İslam'ı yakından gözleyen ve akrabalarına yaptığı ilk davette davetliler arasında bulunup, Hz. Peygamber'in "*Ben kimseyi kurtaramam*"¹³ şeklindeki uyarılarına muhatap olmasına rağmen Mekke'nin fethine kadar İslam'a girmeyen birisidir.¹⁴ Ancak Mekke dışından gelen dostlarına Hz. Peygamber ve İslam hakkında detaylı bilgiler verebilmektedir. Nitekim Yemenli bir tüccar arkadaşına Kâbe'de namaz kılan Hz. Ali, Hz. Hatice ve Hz. Peygamber'in durumunu anlatmış¹⁵ fakat Müslümanlığa girmemiştir. Bunun en önemli sebebi Abbas'ın faydacı bir insan olmasıdır. O, kendisi ve ticareti açısından faydalı hale gelinceye kadar da dinî durumunu değiştirmemiş, ancak Ebu Leheb'in yaptığı gibi, kabile kurallarını çiğneyerek Hz. Peygamber'e düşmanlık da etmemiştir.

9 İbnü'l-Esir, el-Kamil, Beyrut, 1995, II, 23; Abbas hakkında aşırı zengin, Ebu Talib hakkında da aşırı fakir olduğuna dair rivayetlerin Abbasilerin eskiden beri Alioğullarına karşı "biz sizi hep kolladık besledik" şeklindeki başa kakmaları ile uyumlu olmasını da düşünmek gerekir. Bkz. Caetani, İslam Tarihi, Çev: H. Cahit Yalçın, İstanbul, 1924, I, 371.

10 Muhammed Hüseyin Heykel, Hz. Muhammet'in Hayatı, Çev: Vahdettin İnce, İstanbul, 2000, I, 177.

11 İbn İshak, Siret-ü İbn İshâk, Konya, 1981, paragraf 56.

12 İbn Sa'd, IV, 10; Geniş bilgi ve liste için bkz. M. Asım Köksal, İslam Tarihi, İstanbul, 1987, IV, 20.

13 Buhari, Tefsir, 233.

14 İbnü'l-Esir, II, 62.

15 İbn İshak, 175; Taberî, Tarihu'l-Ümem ve'l-Mülük, Beyrut, 1995, I, 537.

Abbas'ın Mekke dönemi boyunca Müslümanları korumaya yönelik hiçbir tavrına rastlamıyoruz. Sadece bir Ebu Zer'in Müslümanlığı sırasında Mekkelilerin onu öldüresiye dövmeleri üzerine Ebu Zer'i kurtarmıştır. Bu kurtarışının sebebini Mekkelilere şöyle açıklamıştı: *“Yazıklar olsun size! Siz Gıfâr kabilesinden bir adamı öldürüyorsunuz da onun Gıfâr kabilesinden olduğunu ve tüccarlarınızın Şam'a giden yolunun bunların yurdundan geçtiğini bilmiyorsunuz!/? Ey Kureyş cemaati! Sizler tüccarsınız! Ticaret yolunuz da Gıfâr yurduunun üzerindedir! Yoksa siz ticaret yolunuzun kesilmesini mi istiyorsunuz?”*¹⁶ Bu sözler, onun yaptığı iyiliği niçin yaptığını da ortaya koymaktadır. O, ticaretini ve menfaatini düşünmektedir. Ebu Zer'i kurtarmak, onun için çok da önemli olmasa gerekir. Aynı Abbas, menfaati gerekmediği için olsa gerek, Mekke'de işkence gören Müslümanları kurtarmaya yönelik hiçbir şey yapmamıştır. O, kendisinin ve ailesinin şerefini yerle bir etse bile ticaretini sekteye uğratacak hiçbir olaya müdahil olmamıştır.¹⁷ Hatta o Haşimoğullarının lideri konumunda sayılırken bile, Taif'ten dönen ve Mekke'de sığınacağı kimse bulamadığı için Mutim b. Adiy'e sığınan Hz. Peygamber'e koruma sağlamamıştır.¹⁸

Bütün bunlara rağmen Abbas'ın Mekke Dönemi'nde Müslümanlığını ihsas ettiren rivayetler,¹⁹ Ali oğullarına karşı iktidarlarını kaptırmamak için²⁰ kıyasıyla mücadele eden Abbasilerin, ataları Abbas'ı övmeye yönelik olması açısından dikkat çekicidir.²¹ Ebu Tâlib'in ölümü sırasında Hz. Peygamber'in ısrarlarına rağmen kelime-i şehâdet getirmeyip müşriklerin ısrarını kırmayarak Abdulmuttalib'in dini üzere olduğunu belirten Ebu Talib'in bu durumuna Hz. Peygamber çok üzülmüştü. Bu sırada Abbas Hz. Peygamber'e Ebu Talib'in kelime-i şahadet getirdiğini belirtmiş, ancak Hz. Peygamber onun sözünü *“ben duymadım”* diye reddetmişti.²²

Abbas'ın, Akabe Biati sırasındaki tavırlarıyla ilgili olarak da abartılar görülmektedir. Akabe'de Ensar'a karşı söylediği: *“Onu koruyamayacaksanız biz koruyoruz.”* şeklindeki sözleri de dikkat çekicidir.²³ Hâlbuki Abbas, Ebu Talib'ten sonra Hz. Peygamber'in korumasını üstlenmemişti ve onu koruyacak bir şey de yapmamıştı.²⁴ Ayrıca onun Mekke Fethi öncesi Müslüman olduğu belli iken, rivayetlere

16 İbn Sa'd, IV, 5.

17 Bedir savaşı öncesi Hz. Peygamber'in halası Atike'nin rüyası üzerine Ebu Cehil, herkesin ortasında Abbas'a ve Haşimoğulları kadınlarına hakaret etmişti de Abbas hiçbir şey dememişti. Vakıdı, Kitabu'l-Meğazi, Beyrut, 1984, I, 29; İbnü'l-Esir, II, 117.

18 Taberi, I, 555.

19 İbn Sa'd, IV, 31.

20 Montgomery Watt, Hz. Muhammet Mekke'de, Çev. Rami Ayas, Azmi Yüksel, Ankara, 1986, 14.

21 Abbas'ın Müslümanlığına karşın Hz. Peygamber'in diğer amcası olan Alioğullarının babası Ebu Talib'in cehennemlik oluşu ön planda tutulmaktadır. Bkz. Buhari, Menakıb-ı Ensar, 39.

22 Bu rivayet, Abbas'ın zaten Müslüman olduğuna, ancak Ali Oğullarının atası Ebu Talib'in ise Müslüman olmadığına telmihtir. İbn İshak, 328.

23 Taberi, I, 562.

24 Bkz. Adnan Demircan, Nebevî Direniş Hicret, İstanbul, 2000, 85.

yansıyan Akabe'deki Müslüman olmuş gibi²⁵ davranması da ilginçtir.²⁶ Taif dönüşü Hz. Peygamber'i kollamayan Abbas'ın buradaki tavrı kendi çıkarlarını riske atmaz karakterine uymamaktadır.²⁷ Bu konuda şu yorumu aktarmak istiyoruz:

"Abbâs'ın ikinci Akabe Biatı'ndaki rolü ile ilgili rivâyetler tenkid edilmeyi hak etmektedir. Çünkü Abbâs, Mekke'nin fethinde Müslüman olmuştu. Bedir savaşına müşrikler safında katılmış ve Müslümanlar tarafından esir alınmıştı. Ama ne var ki, İbn İshâk'tan itibaren büyük siyer yazarları eserlerini Abbâsî hilâfetinin gölgesinde yazdıkları için, önce Abbâs'ın konumunu hoş ve güzel göstermeye çalıştılar. Sonra da Şîa'da var olan "vesâyât akidesi"nden etkilenerek, Ebû Tâlib'in ölümünden sonra "vesâyât"ın Abbâs'ın elinde olduğunu söylediler."²⁸

Bedir Savaşı'nda Abbas

Abbas'ın Bedir savaşında müşriklerin safında bulunduğu ve Müslümanlarca esir edildiği, esirlikten kurtulmak için kendisi ve akrabaları adına fidye ödemesi karşılığı serbest bırakıldığı, hadisçiler ve siyercilerce anlatılan bir gerçektir.²⁹ Ancak esirler listesi veren kimi kaynaklarımızda Abbas'ın ismi yer almamaktadır.³⁰ Vakıdî ve İbn Hişam, Abbas'ı bu listeye dâhil etmezken, İbn Hişam meseleyi şu şekilde izah için: "*Genel toplam içinde ismi anılmayan bir kişi daha mevcuttur.*" diye not düşmüştür.³¹ Bu ismi anılmayan esirin Abbas olduğu ortadadır. Anlaşılan Abbas'ın Bedir'de Müslümanlara karşı müşriklerle beraber olması gerçeği, Abbâsîler için herhalde yüz kızartıcı bir durum olarak görüleceğinden dolayı³² siyerciler³³ bu şekilde davranmış olmalıdır.³⁴ Ancak müellifler onu esirler listesine koymasa da onun nasıl esir edildiğini biraz sonra aktaracağımız şekilde anlatırlar. Çünkü bu şekilde esir edilmesi, Abbas için kötülenecek bir durum değil, tam tersine onu öven bir durumdur.

Şimdi Abbas'ın esir edilmesi konusundaki rivayetleri incelemek istiyoruz. Bazı rivayetlere göre zayıf ve çelimsiz bir sahabe olan Ebû'l-Yeser Kab b. Amr, Abbas'ı esir edip getirince ona, Abbas'ı nasıl esir ettiği sorulur. O da şeklini tarif ederek, hiç görmediği bir zatın Abbas'ı esir etme konusunda kendisine yardım ettiğini belirtir. Hz. Peygamber de o zatın melek olduğunu söyler.³⁵ Bir diğer

25 Reinhart Pieter Anne Dozy, İslam Tarihi, Çev. Abdullah Cevdet, Vedat Atilla, İstanbul, 2006, 53.

26 İbnü'l-Esir, II, 98.

27 Watt, 155.

28 Süheyl Zekkâr, Kitâbu't-târîh inde'l-Arab, Dimeşk 1974, 115-116, Geniş bilgi için bkz. Mustafa Ağırman, Hz. Peygamber'in Amcası Abbas İbn Abdilmuttalib (Hayatı ve Kişiliği), Erzurum 2001.

29 Örnek olarak bkz. İbn Sa'd, IV, 13.

30 Vakıdî, I, 138; İbn Hişam, es-Sîretü'n-Nebeviyye, Beyrut, 1994, V, 217; Bkz. Köksal, 180.

31 İbn Hişam, V, 224.

32 Josef Horovitz, İslami Tarihçiliğin Doğuşu, Çev; Ramazan Altınay-Ramazan Özmen, Ankara, 2002, 78.

33 Vakıdî'nin Abbâsîler'den yardım aldığı bilinen bir gerçektir. Vakıdî, I, 6.

34 Hikmet Zeyvelî, Kuran ve Sünnet Üzerine, Ankara, 1996, 82.

35 İbn Sa'd, IV, 12; Taberî, II, 40.

rivayete göre ise, savaş sonunda Abbas: “*Beni kır ata binmiş, güler yüzlü, içinizde göremediğim biri esir etti*” deyince, onu esir eden Ebû'l-Yeser, biraz önceki rivayetdeki sözlerinin tam tersine kendisinin esir ettiğinde ısrar ederek: “*Hayır, onu ben kendim esir aldım*” diye itiraz eder. Bunun üzerine Hz. Peygamber ona: “*Sus! Allah seni şerefli bir melekle destekledi*” buyurur.³⁶ Bu durumda aynı olayla ve aynı şahısla ilgili birbirine zıt iki farklı rivayetin ortaya çıkması dikkat çekicidir. Buna göre ilk rivayette melek esir edilene görünürken, ikincisinde görünmemektedir. Dolayısıyla aynı konuda aktarılan bu rivayetler birbirini nakzettekendir. Ancak kesin olan bir durum var ki; iki rivayette de Abbas, güçlü biriymiş ve aslında esir edilememiş, ancak melekler onu esir alabilmiş gibi bir imaj verilmektedir. Aslında, bu rivayetler siyer kitaplarının yazıldığı Abbasi çağında, Abbasi sultanlarının dedeleri olan ve o sırada mücadele ettikleri Alioğulları'nın atası Hz. Ali'nin bu savaşta kahramanlığına karşı Abbas'ı övmeye yönelik siyasi uydurmalardan başka bir şey değildir.³⁷

Ayrıca İbn Sad'ta geçen bir rivayette ise Abbas kendini esir eden sahâbe ile konuşmuş, Hz. Peygamber'i sorduktan sonra kendini esir eden sahâbenin Hz. Peygamber'in kendisi için öldürülmemesi konusundaki tembihini öğrendikten sonra savaşmadan teslim olmuştur.³⁸ Yine başka bir rivayette onun Bedir'de savaşmadığı, put gibi hareketsiz durduğu, hatta savaşta dolayı gözyaşı döktüğü anlatılır.³⁹ Bu rivayetler de Abbas'ın Hz. Peygamber'e karşı savaşmadığını göstermeye yönelik uydurmalar olup, Abbas'ın birçok para dökerek orduya katılıp Hz. Peygamber'e karşı savaşmak için Bedir'e kadar gelmesini temize çıkarmaya yönelik propaganda nitelikli aktarımlardır.

Bu savaşla ilgili anlatılan bir başka rivayet ise Abbas'ın fidye ödememek için parasının olmadığını söylemesi şeklindeki yalanına, Hz. Peygamber'in Mekke'de sakladığı paralarından bahsetmesidir.⁴⁰ Bunun üzerine Abbas, bunu eşi dışında kimsenin bilmediğini söyleyerek İslam'a girmiştir. Bu rivayette iki problem gözüküyor. Birincisi Abbas'ın Mekke Fethi'nde Müslüman olduğu sabittir. Bu rivayet muhtemelen Abbasilerin atasının daha önce Müslüman olduğunu ispatlamaya yönelik ortaya konulmuş olmalıdır. İkinci problem ise olayın Cebrail tarafından bildirilmesidir. Bu konu da sıkıntılı bir konudur. Öncelikle Hz. Peygamber'in savaşa değil kervana çıktığı sabittir. Müşrik ordusunun geldiğinden de haberi yoktur. Bu sebeple yakalanan Mekkeli sakaları sorgulamış ordunun durumunu, sayılarını, kimlerin katıldığını öğrenmeye çalışmıştır. Bu durumda Hz. Peygamber'in ifadesi ile “*bir avuç müslümanı yeryüzünden kaldırmak için yola çıkan Kureyş ordusunun*” geldiğini haber vermeyen Cebrail, neden Abbas'ın altınlarını haber versin ki? Hangisi daha hayattır ve daha önemlidir. Bunlar muhtemelen Alioğulları'nın Abbas'ın Tulekâ⁴¹ ile birlikte Müslüman olduğunu telmih eden

36 Hz. Ali'den aktarılan rivayet detayları için bkz. İbn Abdilber el-Kurtubî, el-İstiâb, Beyrut, 1328, IV, 220; İbn Sa'd, IV, 12; Köksal, IX, 159.

37 Bkz. Caetani, III, 340.

38 İbn Sa'd, IV, 12.

39 Zehebî, Siyeru Alamu'n-Nubela, Beyrut 1990, 81.

40 İbnü'l-Esir, II, 132.

41 Mekke fethinde mecburiyetten ve menfaati gerektirdiği için İslam'a girenler anlamındaki tabir.

propagandalarına karşı, Abbas'ın daha önce Müslümanlığını ispatlamaya yönelik Abbasi dönemi uydurmalarıdır.

Ayrıca onun Mekke Dönemi'nde değil de fidye vereceği sırada Cebrail'in onun paralarını sakladığı yeri Hz. Peygamber'e haber vermesi üzerine Müslüman olduğu aktarılmıştı. Bu da bu tür rivayetlerin Mekke Dönemi'nde Müslüman olduğu şeklindeki rivayetleri nakzettiğini gösteren bir durumdur. Yine eğer Abbas fidye verdiği sırada bütün esirlerin gözü önünde Müslüman olduysa⁴², müşrikler tarafından Mekke'de bir tepki görmemesi ve aynen eskisi gibi hayatına devam etmesi nasıl izah edilebilir.

Konuyla ilgili olarak Abbas'ın Bedir Savaşı sırasında Müslüman olduğunu telmih eden başka bir rivayet şöyledir; "Bedir sonrası sahabelerin savaş yerine kervana gidilmesi gerektiğine dair sözüne karşı Abbas'ın "*Yanlış düşünüyorsunuz. Peygamber doğru yaptı. Çünkü Allah ikisinden birini vaat etti.*" dedi.⁴³ Burada Abbas sanki bir Müslüman gibi ayetleri okuyor ve Hz. Peygamber'in haklılığını savunuyor. Esasen o, bu dönemde müslüman değildi. Zaten Hz. Peygamber Bedir Savaşı sonrası onun fidye vermektan kaçmak için sarfettiği "*Ben müslümandım, kavmim beni savaşa zorladı.*" şeklindeki sözüne⁴⁴ itibar etmemiş ve "*sözünün doğruluğunu Allah bilir. Eğer doğru isen karşılığını Allah verir.*" demiştir.⁴⁵

Abbas'ın Bedir Savaşı'na müşrikler tarafında katılması, ayrıca Hz. Peygamber'in müşrik ordusundan son ana kadar haberinin olmaması, Abbas hakkında ifade edilen Hz. Peygamber'in Mekke'deki casusu şeklinde nitelendirmenin ne kadar yanlış olduğunun en güzel göstergesidir. Abbas'ın casus olduğu düşüncesinden yola çıkarak onun eskiden beri müslüman olduğu tezine Hz. Peygamber'den gelen: "*onu öldürmeyin o zorla katıldı*" şeklindeki rivayetle destek aranmaktadır.⁴⁶ Ancak eğer Abbas casusluk yapıyorsa bunu Bedir'de de yapmalıydı. Onun Müşrik ordusunun geldiğini haber vermediği sabittir. Eğer verse idi, Hz. Peygamber, bunu önceden öğrenirdi ve kervana yönelmezdi. Üstelik tam tersine o, Müşrik ordusuna katılıp geldi. Hz. Peygamber'in amcaoğlu Talip geri dönerken o da dönebilirdi. Sefere zorla katılmak gibi bir durumu yoktu. Ancak Abbas, ticari riski göze alamıyordu ve geri dönmedi. Çünkü o, ticari menfaatinin olduğu yerde olmak istiyordu. Tefeci olduğu için muhtemelen Mekke'deki paralarını alamayacağını düşünüyordu. Suheyb-i Rumi'nin hicret sırasında yaptığı gibi malından vazgeçemiyordu.⁴⁷ Sonuç olarak Abbas'ın Hz. Peygamber adına Mekke'de casusluk yaptığı şeklindeki düşünce Abbasilere yaranmak adına ileri sürülmüş bir düşünce olmalıdır. Onun Hayber Fethi sırasındaki Mekke'deki telaşlı hali hakkındaki rivayetler de⁴⁸ bu abartılar bağlamında değerlendirilmelidir.

42 İbn Sa'd, IV, 13-14.

43 İbn Sa'd, II, 22-23.

44 İbn İshak, 475; Zehebî, II, 78.

45 İbn Sa'd, IV, 14. Abbas Müslüman olduktan sonra Bedir'de ödediğinin karşılığını Hz. Peygamber'den istemiş ve Hz. Peygamber de vermemiştir. İbn İshak, 475.

46 Taberi, II, 34; İbnü'l-Esir, II, 128.

47 Zehebî, II, 23.

48 İbnü'l-Esir, II, 223.

Bir rivayette Bedir'de Abbas'ın öldürülmesi gerektiğini söyleyen Hz. Ebu Huzeyfe, Hz. Ömer tarafından münafık olarak addedilip, tövbe etmesi gerektiği bunun da ancak şehâdetle olacağı, şehitlik dışında bu suçun affının mümkün olmadığı belirtilir.⁴⁹ Hz. Peygamber'e itiraz eden, karşı gelen birçok sahabe için böyle bir suçlama yok iken, o sırada Hz. Peygamber tarafından müşrik addedilen⁵⁰ Abbas meselesinde suçlamanın olması bu tür rivayetler hakkında kuşku uyandıracak niteliktedir. Mezkur rivayeti nakzeden bir diğer rivayet ise, Hz. Peygamber'in Bedir Savaşı sırasında emrini dinlemeyip öldürülmemesi gereken Ebu'l-Buhterî'yi cahiliye değerlerini üstün tutarak haksız yere öldüren sahâbiye, Ebu Huzeyfe'ye yapılan suçlama yapılmadığı gibi, bir şey de denmemiştir.⁵¹

Bedir Savaşı sırasında Hz. Peygamber'in Abbas'a özel muamele yaptığı şeklindeki bir düşüncüyü bizzat Hz. Peygamber ortadan kaldırmıştır. Abbas'ın fidyesiz bırakılmasını teklif eden Ensar'a: “*hayır bir dirhem bile indirim olmaz*” demiştir.⁵² Yine amcasının bağlarını gevşettirdiğinde diğer esirlere de aynı muameleyi yaptırmış, ona bir ayrıcalık tanımamıştır. O, veda haccında da “*İlk kaldırdığım faiz Abbas'ın faizidir*” diyordu.⁵³

Mekke Fethi'nde Abbas

Abbas'ın son hicret eden sahabe olduğu belirtilir.⁵⁴ Ancak bunu kabul etmek pek mümkün gözükmemektedir. Doğrusu Abbas son ana kadar Hz. Peygamber'le birlikte olmayı kabullenmemiştir ve ona karşı devam eden mücadele içinde yer almıştı.⁵⁵ Artık Mekke'nin düşeceğini anlayınca, saf değiştirip Hz. Peygamber'in yanında yer almak amacıyla O'nu karşılamak üzere yola çıktı. Esasen buna hicret denemez. Çünkü o hicret etmemiştir. Hatta muhtemelen Mekkelilerin göreceği zararı en aza indirmek üzere Mekkeliler tarafından gönderilmiş de olabilir.

Hz. Peygamber'in gelişini Abbas ve yine Hz. Peygamber'e doğru yola çıkan amcaoğlu Ebu Sufyan b. Haris'in bilip Mekke lideri Ebu Sufyan b. Harb'in bilmemesi de mümkün değildir. Zaten Ebu Sufyan Medine'de yaptığı ön görüşmelerde muhtemelen Mekke'nin işgal edileceğini sezmişti. O iyi bir diplomattı ve meseleyi anlamıştı. Çünkü Hz. Peygamber, bu görüşmede Ebu Sufyan'ın “*anlaşmayı yeniledim*” diye bağırması üzerine, Hz. Peygamber “*Ey Ebu Sufyan o söz seni bağlar*” demişti.⁵⁶ Bundan dolayı Abbas'ın, muhtemelen Hz. Peygamber'in hareketini yavaşlatmak ve Mekke'deki Ebu Sufyan b. Harb gibi dostlarının ölümden kurtulmasını sağlamak için Mekkeliler veya en azından Ebu Sufyan tarafından önden gönderildiği söylenebilir. Zaten Mekkeliler bu tehlikeyi seziyorlardı ve bekliyorlardı. Nitekim bu konuyu destekleyen rivayetler bulunmaktadır. Kureyş müşrikleri, Ebu Sufyan b. Harb'i, haberler araştırmak üzere göndermekte sözbirliği ettiler ve

49 İbn Sa'd, IV, 11; Taberi, II, 34; İbnü'l-Esir, II, 128.

50 İbn Sa'd, IV, 14.

51 İbn Sa'd, II, 23.

52 Buhari, Cihat ve Siyer, 171.

53 Vakıdı, III, 1088.

54 İbnü'l-Esir, II, 243.

55 Karen Armstrong, Muhammed Çev. Selim Yeniçeri, İstanbul, 2005, 217.

56 Vakıdı, II, 794.

ona: "**Muhammed'le buluşursan, ondan bizim için eman sözü al. Ancak, onun ashabını gevşek görürsen savaşılacığını kendilerine bildir.**" dediler.⁵⁷

Bu anlamda Abbas, hicret için değil, Mekkeliler için ricada bulunmak üzere gitmiş olmalıdır. Zaten rivayetlerde olay sanki önceden planlanmış bir durum gibi görülüyor.⁵⁸ Abbas önden gidiyor, sonra Ebu Sufyan ordugâha yaklaşıyor, Müslüman nöbetçilerin eline düşüyor, her nedense on bin kişilik ordu içinde Abbas derhal orada bulunuyor ve Ebu Sufyan'ı himayesine alıyor, çadırında koruyor.

Burada Abbas ile Ömer arasındaki diyalogu incelemek istiyoruz. Abbas'ın Ebu Sufyan'ı koruyup Hz. Peygamber'in çadırına getirmesi üzerine, Hz. Ömer, Hz. Peygamber'den Ebu Sufyan'ı öldürmek için izin ister. Ancak Abbas derhal söze girerek "bu şahsın Ömer'in sülalesi olan Adiyogulları'ndan biri olsa Ömer'in bu tavrı yapmayacağını, Ebu Sufyan'ın Hz. Peygamber'in akrabası olan Abdimenafogulları'ndan olduğu için böyle davrandığını" söyler. Böylece Hz. Ömer'in adeta Hz. Peygamber'in sülalesine düşman olduğu izlenimini vermek ister. Buna Hz. Ömer ise şu tarihi cevabı vermiştir: "*Sus ey Abbas! Vallahi, babam Hattab sağ olup da Müslüman olsaydı, ona senin Müslüman olduğun gün sevindiğim kadar sevinmezdim!*"⁵⁹ İşte bu, Abbas ile Hz. Ömer arasındaki değer farkını gösteren en önemli belgedir. Birisi cahiliye değerleriyle konuşurken, diğeri İslam'ın getirdiği değerler adına konuşmaktadır.

Ebu Sufyan: "Bu Saltanat Değil Nübüvvettir"

Mekke'nin fethinde anlatılan bir rivayet çok ilginçtir. Buna göre Hz. Peygamber, Abbas'a Ebu Sufyan'ı bir tepeye götürmesini ve İslam ordusu Mekke'ye girerken seyrettirmesini ister. Abbas, -neresi olduğu net belli olmayan- bu tepede Ebu Sufyan'a ordu geçtikçe, geçen askerlerin kimler olduğunu detaylıca tanıtır. Sonunda Ebu Sufyan: "*Ey Abbas! Kardeşinin oğluna pek büyük bir saltanat verilmiş. Bunlara, hiç kimse dayanamaz ve güç yetiremez! Vallahi, Fadl'ın babası! Kardeşinin oğlunun saltanatı pek büyülmüş!*" der. Buna karşılık Abbas: "*Ey Ebu Sufyan! Bu (saltanat değil) Nübüvvettir!*" der.⁶⁰ Bu rivayete bakınca Ebu Sufyan'ın iktidar düşkününü bir zihniyete sahip olduğunu, Abbas'ın ise Ebu Sufyan'a nübüvveti öğrettiğini görüyoruz.⁶¹

Rivayet birçok açılarından problemlidir. Başka bir varyantta olay, bu şekilde değil de Hz. Peygamber abdest alırken sahabenin ona olan hürmetini görmesi üzerine Ebu Sufyan ile Abbas arasında bu diyalog geçmektedir. Ayrıca esas problem Hz. Peygamber'in Ebu Sufyan'ı Mekke'ye göndermesine rağmen, bu rivayet gereği Ebu Sufyan'ın Mekke'ye gitmeyip Mekke'ye giren İslam ordusunu seyretmek üzere bir tepeye çıkartılmasıdır.⁶² Bu durumda Hz. Peygamber'in "*Ebu Sufyan'ın evine giren emniyettedir*" şeklindeki ilanı yerine getirilmemiş olacaktır. Bunlar rivayetin açmazlarıdır. Yine İslam ordusunun Mekke'ye ayrı yönlerden girdiği

57 Vakıdı, II, 814.

58 Dozy, 84.

59 Vakıdı, II, 817.

60 Vakıdı, II, 822.

61 Maxime Rodinson, Muhammet, Çev; Atilla Tokatlı, İstanbul, 1998, 248.

62 İbnü'l-Esir, II, 245.

bilinen bir gerçektir. Bu durumda Ebu Sufyan'ın bir tepede ordunun hepsini görmesi mümkün olmamalıdır.

Ayrıca bu rivayetdeki daha yeni Müslüman olan Abbas'ın, geçen kabileleri hatta yüzleri kapalı olan askerleri bile bütün detaylarıyla bilip, Mekke lideri Ebu Sufyan'ın bilememesi de ilginç bir ayrıntıdır. Abbas yeni katıldığı bu ordudaki grupları bu kadar ayrıntılı vermesi dikkatle düşünülmesi gerekir. Yine bu rivayetler, Abbas'ın düşmanını bile kurtaran merhamette birisi olduğu ortaya telmih eden Abbasilerin Emevilere yönelik zulümlerini kapatmaya yönelik ortaya atılmış olmalıdır. Bu katliamlardan bir örnek verirsek onlar özellikle Şam'ı işgal ettiklerinde Emevileri yemeğe davet edip tamamını katletmiş, katledilen Emeviler can çekişirken üzerlerinde yemek yemişlerdi. Bu katliamlardan çok az Emevi kurtulabilmişti.⁶³

Rivayetlerde anlatılan Ebu Sufyan portresi de çok problemlidir. Örneğin gece Abbas'ın çadırında kalan Ebu Sufyan, Müslümanların sabah namazına kalkmalarından endişe ediyor ve onların ne yaptıklarını soruyor, Abbas da namaz olduğunu söylüyor. 13 yıl boyunca Mekke'de Hz. Peygamber'in namaz kılışını seyreden, yine Medine'ye elçi olarak geldiğinde onların topluca namazını seyreden Ebu Sufyan'ın namaz konusunda bu kadar habersiz olması mümkün değildir. Ayrıca rivayetlerdeki korkak Ebu Sufyan ile cesur bir şekilde Mekke'ye kendi başına giden Abbas portresi de problemlidir.⁶⁴ Sonuçta aynı zamanda müslüman olmalarına rağmen Mekke Fethi'ne kadar İslam'a girmeyen Ebu Sufyan kötü, ancak kabilesi gereği İslam karşıtlığı dozu farklı olan ve yeni İslam'a giren Abbas'ın iyi olarak tanıtılması, Abbasilere yaranma veya onlardan korkma gereği ortaya çıkan bir durum olmalıdır.

Bu noktada Abbas'ın Müslümanlığı konusunu bir karşılaştırma ile izah etmek istiyoruz. Mekke'de Ebu Sufyan kabile kurallarına tabi olup Hz. Peygamber'e düşmanlık yapıyordu. Abbas da kabile kuralları gereği düşmanlık yapmıyordu. Bu açıdan aralarındaki fark sadece budur. Zaten Cahiliye döneminde içki arkadaşlığı yapan Ebu Sufyan ile Abbas'ın birçok konuda birbirini kolladıkları, beraber hareket ettikleri anlaşılmaktadır.⁶⁵ Nitekim ikisinin menfaat için ne tür yalanlar söyleyebileceklerini şu rivayet anlatır: "Kindelilerin Hz. Peygamber ile aralarında akrabalık bağı olduğunu söyledikleri sözü, Hz. Peygamber'e ulaştıncı Hz. Peygamber şöyle demiştir: *"Bu söz, Abbas ile Ebu Süfyan'ın Medine'ye geldikleri zaman Medineliler'den eman alabilmek için"*⁶⁶ *söyledikleri yalan bir sözdür. Biz babalarımızı inkar etmiyoruz. Biz Nadr b. Kinane oğullarıyız"*.⁶⁷ Bu rivayet, zihniyet, anlayış ve karakter olarak aralarında çok da fark bulunmayan iki kişinin durumunu anlatmaktadır. Bunu Mekke Fethi sırasındaki olaylarda da görüyoruz.

63 İbnü'l-Esir, V, 429.

64 Bkz. Vakıdı, II, 816.

65 Zehebi, II, 80.

66 Medineliler ile Kindeliler güney Araplarından olmaları hasebiyle akrabalık bağı bulunuyordu.

67 İbn Kesir, II, 208.

Abbas, İslam'ın hâkimiyetinin gerçekleşmemesi için sonuna kadar Mekkelilerle birlikte hareket etmişti.⁶⁸ Onlarla birlikte Hz. Peygamber'e karşı savaflara katılmış, bu uğurda para harcamıştı. Ancak siyer kaynaklarında Abbasilerin etkisi ile Abbas göklere çıkartılırken, Ebu Sufyan aşağılanır. Bundaki başat amil onun Emevi devletinin kurucusu Muaviye'nin babası olmasındandır. Doğrusu ikisi de Mekke Fethi öncesi mecburen müslüman olan Tuleka'dan sayılmalıdır. Ancak siyerciler ısrarla Abbas'ı bu Tuleka listesine dâhil etmezler.⁶⁹

Abbas, Mekke Fethi sonucunda menfaatini nasıl artırabileceğini düşünerek elinde bulunan Rifade ve Sikaye görevleri dışında, Kâbe anahtarlarına sahip olma görevini de Hz. Peygamber'den istemiş ve bu konuda ısrar etmişti. Ancak vefasıyla meşhur Hz. Peygamber bu görevi yine eski sahipleri olan Abdudhar oğullarına geri vermişti.⁷⁰ Abbas, ayrıca Arabistan'da önemi artan Hz. Peygamber ile yakınlığını daha da artırabilmek için baldızı Meymune'yi Hz. Peygamber'e teklif etmiş ve evliliğin gerçekleşmesini sağlamıştı.⁷¹ Bu noktada gerek Mekke Fethi sırasında gerek Huneyn savaşı sırasında Ebu Sufyan'ı aşağılayan Abbas'ı yücelten rivayetlere de dikkat etmek gerekir.⁷²

Abbas, Müslüman olmasına rağmen İslam'ın vecibelerini de yerine getirmeyen birisidir. Hz. Peygamber döneminde döneminin en zenginleri arasında olmasına karşılık kendisine gelen Zekât memurlarına zekât vermemiştir. Onun bu tavrı karşısında Hz. Peygamber, memurlara: *"onun vermesi gereken zekâtı ben üzerime alıyorum"* demek zorunda kalmıştır.⁷³ Onun bu mal hırsından dolayı Hz. Peygamber Abbas'ın valilik veya zekat amili olma isteğini reddetmiş ve ona şu nasihatte bulunmuştur: *"bir kişiyi kurtarman hesabını veremediğin emirlikten iyidir."*⁷⁴ Yine Abbas'ın çocuklarının zekât amili olması için Hz. Peygamber'e yaptığı ısrarı da reddedilmiştir.⁷⁵ Başka bir rivayette ise Abbas'ı sevmek itikat meselesi yapılmaktadır: *"Abbas'ı Allah ve Rasülü'nden dolayı sevmedikçe kalbine kâmil iman girmez."*⁷⁶

Hz. Peygamber, dönemindeki Abbas portresini iyi anlatan bir rivayetle bu dönemi bitirip Hulefa-i Raşidin dönemine göz atmak istiyoruz: *"Hz. Peygamber'e Bahreyn'den mal getirildi. Hz. Peygamber: "Onu mescide dökün" buyurdu. Bu mal Rasûlullah'a gönderilen en kesretli mal olmuştu. Akabinde Rasûlullah namaza çıktı ve o mala dönüp bakmadı. Namazı bitirdikten sonra geldi ve malın yanına oturdu. Her kimi gördü ise muhakkak (o maldan bir miktar) verdi. Derken Abbâs O'na geldi ve: **Yâ Rasûlallah, bana da ver. Çünkü ben hem kendim için, hem de Akıl için (Bedir'de) fidye vermişim, dedi Rasûlullah ona: "Al" buyurdu. O da***

68 Armostrong, 217.

69 Bkz. Zehebî, II, 79.

70 Vakidi, II, 837.

71 İbnü'l-Esir, II, 310.

72 Bkz. İbnü'l-Esir, II, 264.

73 Muslim, Zekât, 11.

74 İbn Sa'd, IV, 27.

75 Muslim, Zekât, 167.

76 Belazuri, III, 14; ayrıca " Abbas hakkında hukukuma riayet ediniz" Abbas benden ben ondanım." Gibi rivayetler için bkz. Murat Sarıcık, Kavram ve Misyon olarak Ehl-i Beyt, İstanbul, 1997, 133-142.

*avuç avuç bezinin içine boşalttı. Sonra onu kaldırıp yüklenmeye davrandı, fakat kaldıramadı. Bunun üzerine: Yâ Rasûlallah, birine emret de onu sırtıma kaldırsın, dedi. Hz. Peygamber: "Olmaz" dedi. Abbâs: Öyle ise onu üzerime Sen kaldırıver, dedi. Peygamber yine: "Olmaz" buyurdu. Bunun üzerine Abbâs ondan birazını döktü de sonra tekrar kaldırmağa davrandı. Yine: Yâ Rasûlallah, birisine emret de, bunu üzerime kaldırsın, dedi. Rasûlullah: "Olmaz" buyurdu. Abbâs: Öyleyse bunu üzerime Sen kaldır, dedi. Rasûlullah yine: "Olmaz" buyurdu. Bunun akabinde ondan birazını daha döktü. Sonra onu kaldırıp sırtının üzerine attı ve yürüyüp gitti. **Rasûlullah, onun hırsına olan taaccübünden dolayı gözden kayboluncaya kadar hep arkasından bakıp durdu. Rasûlullah o maldan bir dirhem baki oldukça oradan kalkmadı.**⁷⁷ Hz. Peygamber, onun bu mal hırsını ve durumunu bildiği halde sessiz davranıp hoş görmüştü.⁷⁸*

Abbas'ın Hz. Peygamber'in vefatı sırasında bütün sahabe dururken ayetler okuyarak Hz. Peygamber'in vefat ettiği konusunda onları ikna etmesi konusu da dikkat çekicidir.⁷⁹ Hz. Ebubekir'i ön plana çıkaranlara karşı o kargaşalıkta en tutarlı, akıllı belki de halifelğe layık kimsenin Abbas olacağına vurgu yapmak adına olmalıdır.

Dört Halife Dönemi'nde Abbas

Abbas mal düşkünü yapısını Hz. Ebubekir döneminde de gösterdi. Hz. Peygamber'in vefatını müteakip halifeden Hz. Peygamber'in mirasından pay istedi. Ancak halife vermedi.⁸⁰ Onun gerek Hz. Ebubekir gerekse de Hz. Ömer döneminde bu özellikleri bilinse de Hz. Peygamber'in amcası olduğu için halifeler nezdinde hürmet görüyordu.⁸¹ Hatta zaman zaman bu hürmeti kötüye kullanıp halifeleri sıkıntıya soktuğu da oluyordu.⁸²

Fitneler Dönemi'nde Abbas

Hz. Ömer'in "fitnelerin kapısı olduğu, onun ölümüyle fitne kapısının açılacağı" şeklindeki rivayet, özellikle Sünni kültürde yoğun olarak ön plana çıkarılır.⁸³ Sünni gelenek böylece cebriyeci bir mantıkla Hz. Osman dönemi olaylarının sorumlusunu aramaktan, kaçmanın yolunu bulmuş olur. Bu siyasi uydurma rivayetler bununla da kalmamıştır. Abbasi iktidarının etkisiyle benzer rivayetler Abbas için de anlatılır. Buna göre Hz. Ömer bir gün Şam'a doğru yola çıkınca Hz. Ali: "nereye ya Ömer!" şeklinde sorar Hz. Ömer de: "Abbas ölmeden önce cihada çıkıyorum. Çünkü sizler Abbas'ı yitirecek olursanız kötülükler çorap söküğü gibi artarda birbirini kovalayacaktır."⁸⁴ der. Sonuçta fitnelerin de onun ölümüyle başlamış olduğuna vurgu yapılır. Ancak Abbasi halifelerine yaranmak için bu uydurmayı

77 Buhari, Salât, 42.

78 İbn Sa'd, IV, 16.

79 İbn Sad, II, 267.

80 İbn Hanbel, Müsned, I, 188.

81 Bkz. İbnü'l-Esir, II, 321.

82 Bkz. İbn Sa'd, IV, 20.

83 Buhari, Fiten, 17.

84 İbnü'l-Esir, II, 500.

yapan kişi yanlış bir hesaplama yapmış olmalıdır. Fitnelerin başlangıcı h.28 kabul edilirken Abbas, h.32 yılında ölmüştür.⁸⁵

H. Ömer dönemiyle ilgili tasavvuf erbabının ön plana aldıkları bir rivayette; yağmur duasına Hz. Ömer'in Abbas'ı götürüp onun vesilesi ile yağmur duası yaptırdığı ve neticede onun sayesinde yağmur yağdığını anlatan rivayettir.⁸⁶ Bu rivayet, Ebu Leheb'in torununun bir şiirinden dolayı üretilmiş olmalıdır. Bu şiirde Abbas'la yağmur istendiği ve Hz. Peygamber'in onların kabilesinden çıktığına vurgu yapılmaktadır.⁸⁷ Eğer böyle bir vesile yapılacaksa bu kadar öncü ve değerli sahabe dururken, Abbas ile vesile edinilmesi pek mümkün gözükmemektedir. Kaldı ki Hz. Ömer gibi Haceru'l-Esved'i selamlama⁸⁸ ve Rıdvan ağacını kestirme⁸⁹ konusunda tevhit inancı hassasiyeti yüksek bir halifenin böyle bir vesile istemesi mümkün gözükmemektedir. Bu olsa olsa Abbas'ı yüceltmeye yönelik bir uydurma olmalıdır.

Abbas'ın Hz. Ömer döneminde de mal konusundaki hırslı tavırları bulunmaktadır. O, Fey arazileri konusunda Hz. Ali ile tartışmıştı.⁹⁰ Yine bir seferinde Beytu'l-Mâl'de mallar dağıtıldıktan sonra artan malı hiçbir sebep yokken ve sanki çok fakir biriymiş gibi kendine verilmesini talep etmiş ve bu malı elde edebilmek için Hz. Peygamber'in amcası olmasını kullanmaktan çekinmemiş ve şöyle demiştir: *“Eğer Musa'nın amcası olsaydı ne yapardınız? Ben ondan daha layıkım! Ben peygamberinizin amcasıyım.”*⁹¹

H. Ömer'in Vefatı'nda Abbas

Abbas, Hz. Peygamber'in vefatı sırasında Hz. Ali'ye hilafeti Haşimoğulları adına Peygamberden istemesi konusunda ısrar etmişti. Ancak Hz. Ali bundan kaçınmıştı. Benzer bir telaş, Hz. Ömer'in vefatı sırasında oldu. Abbas, Hz. Ömer'e yerine kimi atayacağını sormuştu. Bu arada Hz. Ali'yi hilafeti alma konusunda ısrarcı olmadığı için suçlamaktaydı.⁹² Hz. Ali'ye şöyle demişti: *“Ey Ali sana herhangi bir konuda teklif etsem hep reddettin. Rasulullah ölmeden önce hilafeti iste dedim reddettin, vefattan sonra acele et dedim vazgeçtin, Ömer'in hilafet için seçtiği şûraya dâhil olma dedim girdin, bari şu tek sözümü dinle. Bu şûrada senin hilafetin dışında hiç bir şeyi kabul etme, dikkat et hilafet bizden gitmesin.”*⁹³ İlk başta *“muhalefeti sevmem”* diyerek⁹⁴ bu görüşü kabul etmeyen Hz. Ali, daha sonraları güya *“keşke*

85İbn Sa'd, IV, 31; Zehebî, II, 97.

86 Buhari, Fedail, 11.

87 İbnü'l-Esir, II, 557.

88 Buhari, Hac, 60.

89 İbn Sa'd, II, 100.

90 Buhari, Feraiz, 2.

91 İbn Sa'd, IV, 30.

92 İbnü'l-Esir, II, 217.

93 İbnü'l-Esir, III, 67.

94 İbnü'l-Esir, II, 66.

Abbas'a uysaydım" diye hayıflanmıştır.⁹⁵ Hatta Hz. Ali öyle pişman olmuştur ki Abbas'ın elini ayağını öpmüş ve "*benden razı ol*" diye yalvarmıştır.⁹⁶

Bu rivayetler Hz. Ali'nin hilafetten kaçtığı Abbas'ın ise hilafeti Haşimoğulları'nda tutmak için çırpındığını ispatlamaya yönelik rivayetlerdir. Abbasiler dönemindeki Ebu Cafer Mansur ile Muhammed b. Abdullah (Nefsu'z-Zekiyye) arasındaki mektuplaşmaları hatırlarsak bu rivayetlerin Abbasi dönemi uydurmaları olduğunu rahatlıkla anlarız. Hilafetin kendilerinin hakkı olduğunu iddia eden Alioğulları'na karşı Abbasiler devamlı olarak hilafeti kendilerinin elde ettiğini, Alioğulları'nın ise Emevilere kaptırdıkları fikrini canlı tutmaya çalışmışlardır. Bu rivayetler de bu fikirlerin uzantısı olmalıdır.⁹⁷ Aynı zamanda Abbasilerin mücadele ettikleri düşmanları olan Alioğulları'nın lideri olan Hz. Ali'nin Abbas karşısındaki zelil durumu anlatılarak rakiplerine siyasi üstünlük kurma çabası gösterilmektedir.

Hükümdarlığın Abbasilere Ait Oluşu Hakkında Rivayetler

Abbas ile ilgili olarak hadis ve tarih kitaplarına yansıyan onun evladı olan Abbasilerin hükümdarlığı hakkındaki rivayetlere göz atmak istiyoruz.

Hz. Peygamber, Abbas'a hitaben: "*Ey Abbas! Sen kıyamete kadar benim ümmetinden meliklerin babasıdır*"⁹⁸ Yine: "*Ey Abbas! Nübüvvet ve mülk sizindir*"⁹⁹ demektedir. Bu rivayetlerde Abbasilerin halifeliklerinin kıyamete kadar baki olduğu ve bunun Hz. Peygamber tarafından söylendiği aktarılıyor. Hz. Peygamber, "*Allah'ım Abbas'ı, çocuklarını, onları sevenleri affet, günaha düşürme, Onu ve çocuklarını ateşten koru.*"¹⁰⁰ Bu tür rivayetler tarihçileri şu satırları yazmaya itmıştır: "*Hz. Peygamber, Abbas'ın çocuklarına hilafeti müjdelemişti, Abbasiler bunu bekliyorlardı.*"¹⁰¹

Hz. Peygamber bir gün Süreyya yıldızına baktı ve "*Ey Abbas! Şu gökyüzündeki yıldızlar sayısınca senin neslinden melikler bu ümmeti yönetecektir.*"¹⁰² Burada Abbasilerden ne kadar çok sultanın geleceği anlatılıyor. Böylece halka: Hz. Peygamber'in Abbas'ın soyundan birçok sultanın geleceğini önceden haber verdiğini dolayısıyla hükümdarlığın onların hakkı olduğunu Abbasilere karşı hilafet iddiasıyla yola çıkan Alioğulları'nın yanlış yolda olduklarına delalet-i nübüvvet cephesinden vurgu yapılmaktadır.

Abbasiler döneminde Hz. Ali taraftarlarına yoğun baskılar yıllar boyu sürmüştü. Alioğulları artık bu mücadeleyi başaramayacaklarını düşünüyorlardı. İşte bu umutsuz durum, Şia'da kurtarıcı bir mehdi düşüncesini geliştiriyordu. Hatta sonunda Şia'da 12. İmamın gaib olduğu ve kurtarıcı olarak geleceği gibi düşünceler yayıldı. İşte bu düşüncelere karşı iktidarlarını korumayı düşünen Abbasiler de antipropa-

95 İbn Sa'd, IV, 28.

96 Zehebî, II, 94.

97 Bu mektuplar için bkz. Azimli, 43.

98 İbn Ezrak, 47.

99 Belazuri, III, 9; Zehebî, II, 93.

100 Zehebî, II, 89.

101 İbnü'l-Esir, V, 408.

102 İbn Hanbel, I, 209; Zehebî, II, 97.

ganda amaçlı düşünceler ortaya sürdüler ve mehdinin kendilerinden geleceğini belirttiler. Bu düşünceler de o dönemdeki hadis ve tarih kitaplarına yansdı.

*“Doğudan bir takım insanlar çıkacak ve mehdinin hükümdarlığını hazırlayacak.”*¹⁰³

*“Horasan’dan siyah bayraklar çıkacak, hiçbir kuvvet onları önleyemeyecek.”*¹⁰⁴

Bu rivayetler, isyan eden Şiilerin yeşil âlemlerine karşı, siyah âlem kullanarak ihtilallerini Horasan’dan hareket ederek başlatan Abbasileri göstermektedir. Ayrıca Şia’nın *“Mehdi Ehli Beytendir”*¹⁰⁵ gibi düşüncesine karşı Ebu Cafer Mansur’un oğluna Mehdi adı verilip halka *“gerçek Mehdi budur”* mesajını verilmek istenmiştir. Hz. Ali için söylenen *“Benden sonra veliniz Ali’dir.”* Hadisine karşı¹⁰⁶ *“Abbas bendendir ben de Abbas’tanım.”* Şeklinde hadisle cevap verilmeye çalışılmıştır.¹⁰⁷ Yine Abbasi dönemi muhaliflerinin Abbasiler ve dolayısıyla Abbas’a kötü sözler söylemesi üzerine Hz. Peygamber ağzından şu sözlerle bu muhalifler susturulmak istenmiştir: *“Abbas bendendir, ona söven bana sövmüş olur.”*¹⁰⁸ Esasen Hz. Peygamber döneminde Abbas’a sövülmesi mümkün değildir. Bunu kimse göze alamaz. Bu tür rivayetler bu anlamda sonraki siyasi mücadeleler gereği ve sonraki dönemlerdeki sövmelere karşı uydurulsa gerektir. Şu örnek de bunu anlatmaktadır: *“Bir gün Abbâs b. Abdulmuttalib öfkeli bir vaziyette Rasûlullah (sa)’in yanına girdi. Rasûlullah (sa) niçin öfkelişin diye sordu. Abbâs: “Ey Allah’ın Rasûlü! Biz Haşimoğulları ile Kureyş arasında ne var, kendi kendilerine buluştuklarında güler yüzle buluşuyorlar bizim karşımıza çıktıkları zaman değişik yüzle çıkıyorlar.” Bunun üzerine Peygamber (sa), kızdı, yüzü kırmızılaştı ve şöyle buyurdu: “Ey insanlar! Her kim benim amcama eziyet ederse bana eziyet etmiş olur. Bir insanın amcası onun babası gibidir.”*¹⁰⁹ Buradaki hedef de hilafeti gasp eden Emeviler olmalıdır.

Son olarak Abbas hakkında kaynaklarımızdaki mübalağalı bir anlatımı aktaralım: *“Abbas, şerefli, heybetli, akıllı, güzel, beyaz derisi yumuşak, iki örgülü saçını uzatmış, düzgün vücutlu, insanların en uzununu, en güzel suretlisi, en parlağı en gür seslisi, hilmi çok olan, şahsında efendilik bulunan, çevresine hâkimiyeti olan birisiydi.”*¹¹⁰

Sonuç

Yukarıda aktardıklarımız, Abbas hakkında anlatılan abartılı aktarımların tamamı değildir. Abbasi halifelerinin atası olan Abbas hakkındaki bu abartılı ifadeler, onu gerçeği gibi tanımamızı zorlaştırmış ve olduğunun çok ötesinde bir Abbas portresi karşımıza çıkarmıştır. Esasen O, çok pragmatist, risk alamayan, menfaatlerini ön planda tutan, Müslümanların gücü ortaya çıkınca İslam’ı seçen birisidir. Bununla

103 İbn Mace, Fiten, 34.

104 Tirmizi, Fiten, 64.

105 İbn Mace, Fiten, 34.

106 Tirmizî, Menâkıb, 19

107 Zehebî, II, 102.

108 İbn Sa’d, IV, 24.

109 Tirmizi, Menkabe, 83.

110 Zehebî, II, 79.

da kalmamış Hz. Peygamber'in yakınlığını kullanarak menfaatlerini artırmaya çalışıp her fırsatta mal edinmeye gayret eden birisidir

Tuleka'dan sayılması gerektiği halde onun aleyhine hiçbir rivayet bulunmamaktadır. Bütün rivayetler onu övmeye ve Huneyn'de olduğu gibi kahrmanlaştırmaya yöneliktir. Bu ifadelerin tersine Abbasilerin rakipleri olan Emeviler ise çok kötü ifadelerle anlatılmaktadır. Bunlar bir arada düşünülünce, bu tür rivayetlerin Abbasi döneminde yazılan kitaplarda dönemin sultanlarının etkisi ile olduğu gerçeğini ortaya çıkmaktadır. Bu ifadeler daha sonraki dönemdeki kitaplara da bu kitaplardan yansımıştır.¹¹¹

KAYNAKÇA

- Armstrong Karen, *Muhammed* (Çev: Selim Yeniçeri). İstanbul, 2005.
- Ağırman Mustafa, *H. Peygamber'in Amcası Abbas İbn Abdilmuttalib (Hayatı Ve Kişiliği)*, Erzurum 2001.
- Azimli Mehmet, *X. Yüzyıla kadar Şii Karakterli Hareketler*, Konya, 2006.
- Belazurî, *Ensabu'l-Eşraf*, Dimeşk, 1997.
- Caetani Leon, *İslam Tarihi*, Çev: H. Cahit Yalçın, İstanbul, 1924.
- Demircan Adnan, *Nebevî Direniş Hicret*, İstanbul, 2000.
- Dozy Reinhart Pieter Anne, *İslam Tarihi*, Çev: Abdullah Cevdet, Vedat Atilla, İstanbul, 2006.
- Halebi, *İnsanu'l-Uyun*, Mısır, trz.
- Horovitz Josef, *İslami Tarihçiliğin Doğuşu*, Çev: Ramazan Altınay, Ramazan Özmen, Ankara, 2002.
- İbn Abdilber el-Kurtubi, *el-İstiab*, Beyrut, 1328.
- İbn Ezrak, *Meyyafarikin ve Amid Tarihi*, Çev: Ahmet Savran, Erzurum 1992.
- İbn Hişâm, *es-Siretu'n-Nebeviyye*, Beyrut, 1994.
- İbn İshak, *Siret İbn İshak*, Konya, 1981.
- İbn Kesîr, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, Beyrut, 2005.
- İbn Sa'd, *et-Tabakatu'l-Kübra*, Beyrut, 1985.
- İbnü'l-Esir, *el-Kamil*, Beyrut, 1995.
- Köksal M. Asım, *İslam Tarihi*, İstanbul, 1987.
- Muhammed Hüseyin Heykel, *H. Muhammet'in Hayatı*, Çev: Vahdettin İnce, İstanbul, 2000.
- Önkâl Ahmet, "İslam Tarihçiliğinde Tarafsızlık Problemi", *İslami Araştırmalar Dergisi*, c. 6, sayı. 3, Ankara, 1992.
- Özdemir Mehmet, "Peygamberlik Öncesinde Bir İnsan Olarak Muhammed b. Abdillâh", *Cahiliye Toplumundan Günümüze H. Muhammed*, Editor; Ahmet Yaman, Ankara, 2007.
- Rodinson Maxime, *Muhammed*, Çev: Atilla Tokatlı, İstanbul, 1998.
- Taberî, *Tarihu'l-Ümem ve'l-Mülük*, Beyrut, 1995.
- Vakîdî, *Kitabu'l-Meğazi*, Beyrut, 1984.
- Watt Montgomery, *H. Muhammed Mekke'de*, Çev: Rami Ayas, Azmi Yüksel, Ankara, 1986.
- Zehebî, *Siyeru Alamu'n-Nubela*, Beyrut 1990.
- Zeyveli Hikmet, *Kuran ve Sünnet Üzerine*, Ankara, 1996.
- Zekkâr Süheyl, *Kitâbu't-Târih inde'l-Arab*, Dimeşk, 1974.

111 Bkz. Ahmet Önkâl, "İslam Tarihçiliğinde Tarafsızlık Problemi", *İslami Araştırmalar Dergisi*, c. 6, sayı. 3, Ankara, 1992.